

I. САМОЙЛОВСЬКИЙ

(Київ)

СКАРБ ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Київ дав чимало цінних скарбів часів Київської Русі. Кількість їх у 1938 р. збільшилася ще одним надзвичайно цікавим скарбом цінних і високохудожніх речей. Знайдено його 25 травня 1938 р. на Михайлівській площі, над схилом біля Михайлівської вулиці, коли прокладали водовідливну магістраль. Наприкінці земляних робіт, коли прокладали магістраль, було виявлено два давні поховання. Вони лежали на глибині 0,5 м від сучасної (раніш спланованої) поверхні у сірожовтуватій землі, на відстані 7,25 м одне від одного. Струхлілі домовини їх були збиті залізними кованими цвяхами. Кістки погано збереглися. Одне з поховань, що було на похилості, орієнтоване головою на південь, друге, що над схилом на схід від першого, — головою на північ.

Біля домовини останнього поховання, з лівого боку у головах, стояла мідна кругла чашка, на зовнішньому боці якої можна було бачити сліди посрібнення й розетки, а зверху — коло вінець — три дірочки, пробиті на певній одна від одної відстані. Розміри мідної чашки: висота 8,7 см, діаметр отвору 18,4 см, дно кругле. В чашку був вставлений невеликий глиняний горщик з носиком, прикрашений лінійним орнаментом (рис. 1). Горщик зроблений на гончарському крузі; помітно, що він був у вжитку. Розмір горщика: висота 13 см, діаметр отвору близько 8 см, діаметр дна 7,5 см, обвід по вичеревку — 44,5 см. В горщику і чашці була сірожовтувата земля, що поприставала до стінок і дна посудини. Зачищаючи стіни траншеї, один з робітників зачепив горщик і зробив у верхній його частині велику щербину, з горщика випали золоті і срібні речі. Всі речі, знайдені в горщику робітниками, було передано через автора цих рядків, що провадив археологічні спостереження під час земляних робіт у Києві, до Інституту археології АН УРСР, а звідси до Державного республіканського історичного музею в Києві.

Срібні речі були вкриті густим шаром патини, яка була очищена в лабораторії Інституту археології. Золоті речі збереглися краще і менше потребували очищення. Нижче подаємо короткий опис речей цього скарбу.

Речі з срібла

1. Частина досить масивного браслета, сплетеного з дроту. Наглавник його, у вигляді сплюснутої гадючої голови, злегка орнаментований різними завитками, довжина — 6,5 см, товщина — 0,8 см, вага — 27,97 г.

Аналогічні браслети відомі з Миронівського скарбу, знайденого в 1886 р. на Канівщині¹, і з скарбу, знайденого в 1885 р. у Києві, в садибі Єсикорського біля Софійського подвір'я².

Рис. 1. У мідній чашці глиняний горшечок, в якому було знайдено скарб (Київський скарб 1933 р.). Біля $\frac{2}{3}$ нат. вел.

2. Два незначні уламки тонкого персня. Найтонша середня його частина розпалася від корозії. На невеликому щитку персня штампом хрестоподібно нанесено чотири точки, а по обидві сторони щитка чотирма проколами зроблено наскрізні хрестики. Вага уламків персня — 1,88 г.

¹ А. С. Гушин. Памятники художественного ремесла древней Руси X—XIII вв., 1936, с. 63, табл. X, 3.

² Н. Кондаков. Русские клады, т. I, СПб, 1896, с. 124, табл. V, 9.

3. Штампована кругла іконка з вушком угорі. На іконці — Оранта з скошеним написом грецькою мовою. Діаметр 7,4 см, вага — 43,62 г (рис. 2).

Рис. 2. Срібна іконка (Київський скарб 1938 р.). Нат. вел.

Речі з золота

4. Два куски шийного ланцюга, на кінцях одного з них кільця з застібками. Ланки ланцюга (0,4 см завширшки) виготовлені з листового золота і поєднані між собою пластинчастими колечками. Довжина 62,7 см, вага 48,84 г (рис. 3).

5. Шість цілих та два фрагменти сережок так званого київського типу, з трьома кульками, насадженими на кільце з дроту, обмотаного частково тоненькими золотими ниточками. Сережки прекрасної художньої роботи, прикрашені сканню і філігранню. Формою сережки належать до трьох різних варіантів: 1) одна сережка (рис. 3) найбільша з дутими

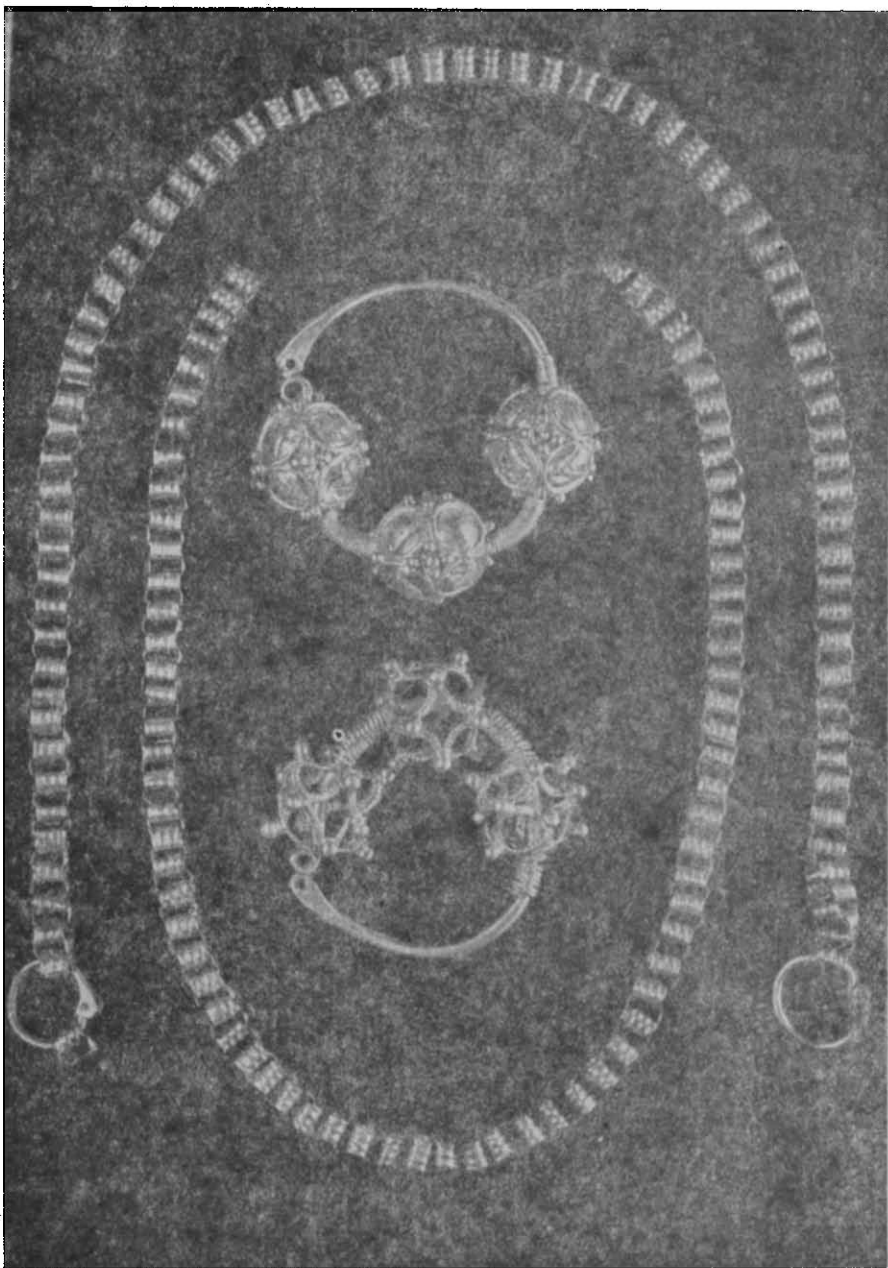

Рис. 3. Золоті сережки і золотий ланцюжок. (Київський скарб 1938 р.). Нат. вел.

кульками, орнаментованими трикутниками з зерні в кружочках, діаметром 3,9 см, вага 22,44 г. До цього ж типу належать і два фрагменти

(одної чи двох однакових сережок), вага їх 22,44 г. 2) Дві сережки з ажурними кульками. Одна (рис. 4) більша — діаметр 3,6 см, вага 18,49 г, друга (рис. 3) трохи менша — діаметр 2,9 см, вага 9,54 г. 3) Три сережки (рис. 4) з так званими „пупирчастими“ кульками. Діаметр найбільшої 3,2 см, найменшої (певна дитяча) — 2,2 см, вага останніх трьох сережок 31,5 г.

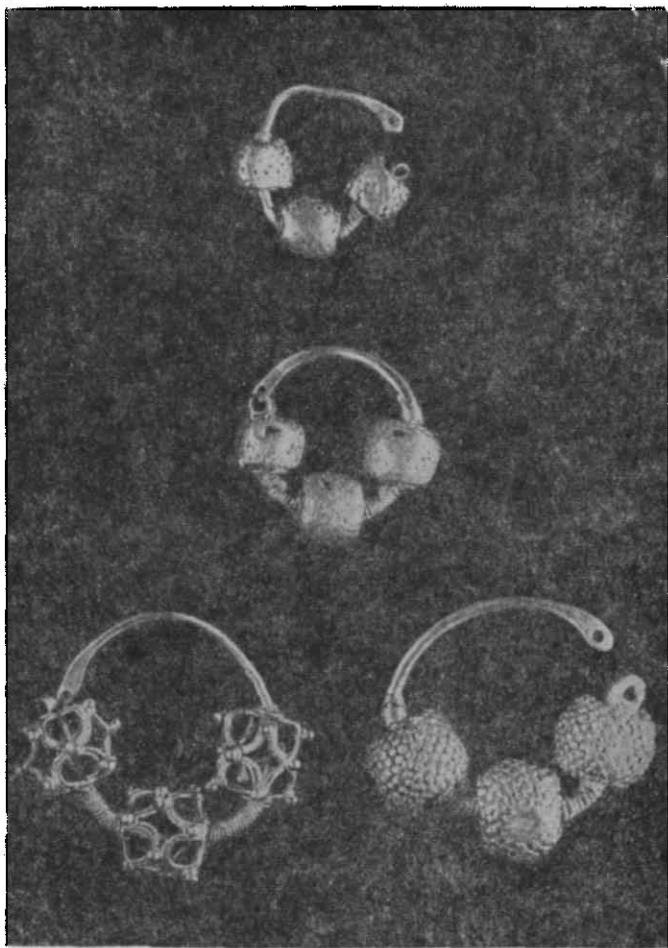

Рис. 4. Золоті сережки (Київський скарб 1938 р.). Нат. вел.

Аналогічні золоті сережки зустрічаються і в інших київських скарбах. Чимало було їх у згаданому скарбі, у садибі Єсикорського³.

6. Фрагмент невеликого кільця вагою 1,4 г.

7. Надзвичайно цінну знахідку цього скарбу становлять 17 круглих порожнистих медальйонів розкішної нагрудної окраси, прикрашених перетвореною емаллю (рис. 5). Медальйони прикрашені різнокольоро-

³ Н. Кондаков. Там же, сс. 124, 127—129, табл. IV.

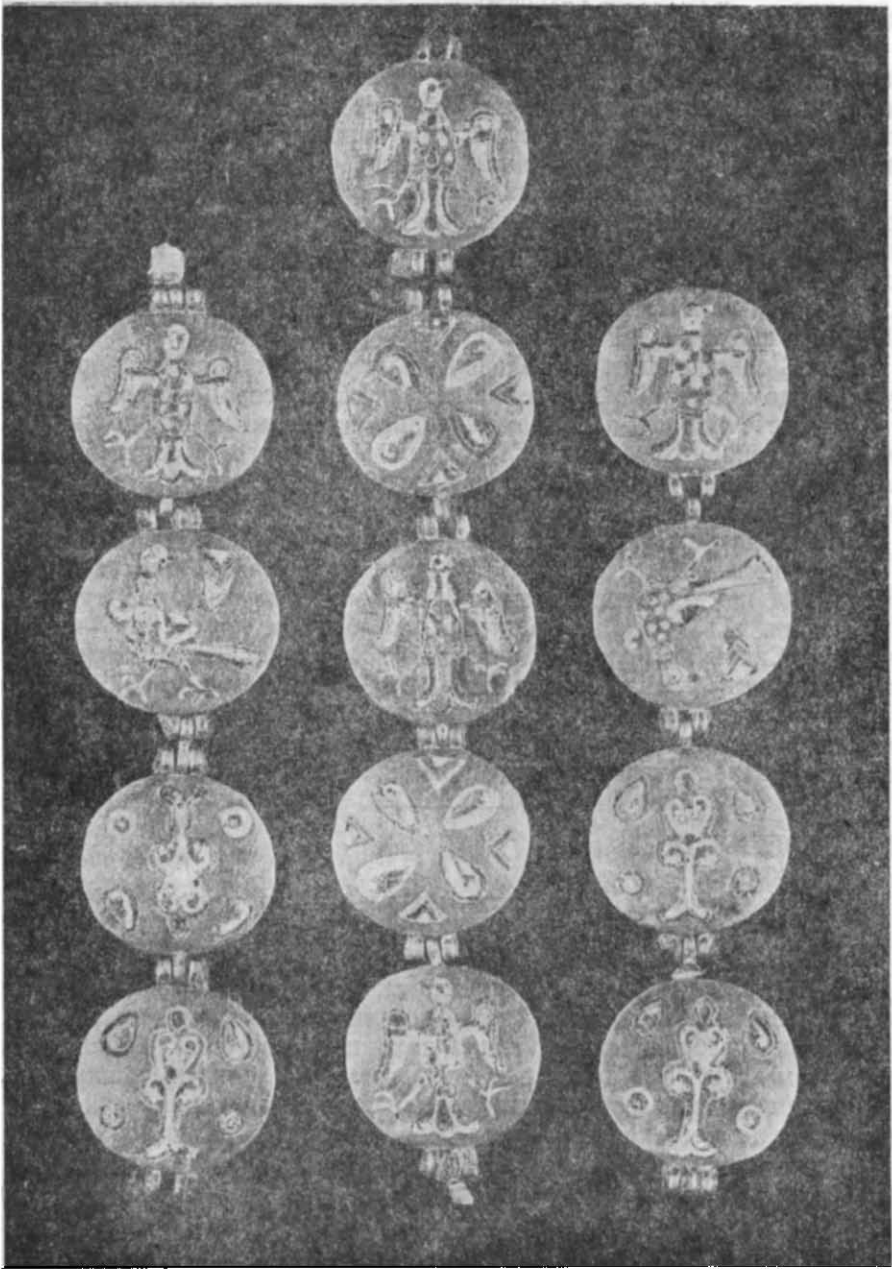

Рис. 5. Ланцюжок з золотих медальйонів. (Київський скарб 1938 р.).
Біля нат. вел.

вими емалевими зображеннями птахів та орнаментів. На дев'яти медальйонах виображено голубів — п'ять подані у фас з розпластаними кри-

лами, широко розставленими ногами з розчепіреними пальцями, голови у трьох повернуті вправо, а у двох — вліво; чотири подані в профіль, ідучими, з головами обернутими назад. У цих голубів голівки бірюзові, тулуби сині з білими крапками. Тулуби голубів, поданих у фас, помальовані іншими фарбами. Чотири медальйони прикрашено орнаментом у вигляді розетки з чотирьох язичків і чотирьох сегментів, а чотирьох — у вигляді лілеї з білих галузок з бірюзовою серединою і червонуватими бруньками. Емалеві фарби не окиснені і зберегли м'який тон. Між деякими медальйонами збереглося скріплення на шарнірах, якими вони між собою з'єднуються. Діаметр медальйонів 2,4 см, товщина їх стінок — 0,2 см. Вага всіх медальйонів — 66,48 г. Два медальйони попсовані на місці, при знаходженні скарбу.

Шість аналогічних медальйонів-бляшок з емалевими прикрасами були у відомій збірці візантійських емалей Звенигородського⁴.

Аналогічні золоті з емаллю медальйони відомі ще у двох київських скарбах, знайдених у недалекій відстані від нашого: у садибі Михайлівського монастиря (1887 р.)⁵ та по Великій Житомирській вул. (1880 р.)⁶. Обидва зберігаються в Державному Ермітажі.

Скарб датується XI—XII ст. Місцевість, де знайдено скарб, була в ті часи, коли його заховано, за межами стародавньої фортеці, хоч і недалеко від неї. Їх відділяв яр, сліди якого було виявлено тут раніше. На південь від місця знаходження скарбу був другий яр — Хрещатиський. Скарб закопано було значно глибше, бо, як виявлено, верхня частина ґрунту зрізана тут раніше, при сплануванні даної місцевості.

Поховання, біля якого знайдено скарб, ніяк не стосується до нього, якщо воно навіть синхронічне скарбові. Аналогічних випадків, щоб при похованні заховували скарби, ми не знаємо.

И. САМОЙЛОВСКИЙ

(Київ)

КЛАД ВРЕМЕН КИЕВСКОЙ РУСИ

Резюме

В 1938 г. в г. Киеве, на Михайловской площади, во время земляных работ, был обнаружен ценный клад домонгольского периода, XI—XII ст. Золотые и серебряные вещи клада находились в горшке, сделанном на гончарном кругу, горшок был вложен в медную круглую чашку (рис. 1).

Предметы из серебра: штампованная круглая иконка (рис. 2), два фрагмента тонкого перстня, часть браслета. Вес — 73,44 грамма.

Предметы из золота: четырёхгранная шейная цепь, длиной 62 см (рис. 3), шесть серег так называемого Киевского типа (рис. 3, 4), из них две серьги с ажурными шариками, четыре серьги с дутыми шариками, фрагмент небольшого кольца и 17 круглых медальонов, украшенных эмалевыми изображениями птиц и орнаментов (рис. 5). Вес — 221,18 г.

⁴ Византийские эмали. Собрание А. В. Звенигородского, 1889, с. 352. Табл. 21.

⁵ Н. Кондаков. Там же, с. 134—136, табл. VI.

⁶ Там же, с. 117—124, табл. I.